

Vol IX. n. 13.

1666, 12

3
19

a-50.

JESU SUCCURRENTE
ET
INCLUTO PHILOSOPHORUM ORDINE,
IN ILLUSTRITILIE TO,
BENIVOLE CONCEDENTE,

DE
ORTU
TYPOGRAPHIÆ,

SUB PRÆSIDIO
CLARISSIMI ET PEREXIMI
DN. M. JOHANNIS STOHRII,
ABLASSENSIS MISNICI, SS. THEOL. CUL-
TORIS ET ALUMN. ELECTOR.
FAUTORIS SUI AC SUORUM STUDIORUM
PROMOTORIS OBSERVANDI PLURIMUM,
SOLENNITER DISPUTABIT

PETRUS SEURER/ TAUBENHEIM.
MISN. PHIL. BAC. ET AL. EL.
AD IX. KAL. NOV.
ANNO A PARTU VIRGINIS
M DC LXVI.
H. L. Q. C.

E TYPOGRAPHIA COLERIANA.

Sie
Ehrenvesten/ Vor-Nehbaren und Kunst-
reichen
Sämtlichen B. Buchdrucker/
Bey dieser berühmten Stadt Leipzig/
Als seine sehr werthen Freunde und
Gönner;

grüßet freundlich

M. Johannes Stohr/ der heil. Schrift
Beflissener/ und Churfl. Stipendiat.

Vielgeehrte Herrn/

Denenselben überreiche ich hiermit etliche wenig
Bogen Pappier / nechst freundlicher Bitte / solche
großgünstig von mir anzunehmen. Es ist mir zwar
nicht unwissend / daß Sie selbst Pappier genug haben / massen
Sie täglich darmit umbgehen / und daß Sie dannhero dieses
meines Wenigen nicht nötig haben werden: Allein / weil ich in
Ihren Zweyhundert-Jährigen Jubel-Feste gelesen / wie Sie
dazumahl alles / was von Ihrer Edlen Kunst nur auffgezeichnet
und auffgesetzt gewesen / mit Fleiß zusammen tragen und durch
den Druck der Welt bekant machen lassen; Dannhero le-
be ich der gewissen Hoffnung / es werde solches wenige Pappier /
weil es ihrer Edlen Kunst Erfindung in einer Disputation auff
das genaueste vorstelllet / umb Ihrer Kunst willen Ihnen nicht
unangenehm fallen. Wenn Ihnen nun dieses belieben wird / so
sollen ehest / wann mir der Allerhöchste das Leben fristet / noch et-
liche andere Bogen / darinnen der Edlen Buchdruckerey Fort-
pflanzung und herrliches Lob auffgesuchet werden soll / folgen
und sich bey ihnen anmelden. Indessen leben Sie des Höchs-
ten Gnaden-Obhut treulichst entpfohlen.

Leipzig/ am 20. Tag des Wetmonats in dem 1666. Jahr Christi/
und nach Erfindung der Buchdrucker Kunst im 226.

Ο ΚΑΛΩΣ ΕΣΤΩ!
PRÆLOQVIUM.

Neminem non iudicii sanioris, hoc in universi dum ludit amphitheatro, suum post diem bona quondam superstes fama titillat; Nemo non etiam medium, per quod ad illam licet aspirare, observat & multis hinc inde verbis extollit. Sic Galenus suas herbas, ob quas inter nos ejus fama laudibus adhuc vehitur, laudat, sic bonas Imperator Justinianus leges. Neque penes summos viros hoc saltem deprehendimus verum, sed & ad ima subsellia quando descendimus, penes in hisce sedentes. Sic loquitur superbè nimis de suo malleo, de limâ automatarius, sic faber lignarius de suâ securi; Neque nimis ineptè. Si enim iste beneficio instrumentorum quid artificiosi producit, si hicce palatium quoddam nobile erigit, non solummodo latranti non prospiciunt stomacho, sed tam inter præsentis quam posteror æternam sibi quoque conciliant memoriam. Verùm tractent fabrilia fabri. Quid Eruditi? Habent & hi sua media, libros, quibus sibi nobilissimam acquirunt famam. Sed famam adhuc brevissimè intermorituram. Quæris, quâ sic? Nobilissimæ Eruditionis fama unius etiam mortis ictu cadit & evanescit. Superest itaque sola Typographia, quæ famæ eruditæ fila longiora trahit & Besoldo teste (a) contra tineas & blattas, omnis Eruditionis inimicas, defendit. Si autem fabri de suis instrumentis ita sunt solliciti, ne quid detrimenti capiant, magis multò Eruditis, de famæ suæ conservatrice ut cogitent, ut dilaudent, ut defendant ipsam, incumbet. Et hæc etiam causa est, quæ nos, licet inter Eruditos vix ultimum locum mereamur, movit, ut de TYPOGRAPHIA dissertationem conscribere atque censuræ publicæ submittere decerneremus. Ne autem hæc in nimis multas & lectori molestas excresceret pagellas, consultum duximus in præsentem ORTUM TYPOGRAPHIÆ tantum aperire, ac progressam ejusdem aliis D. d. lucubrationibus reponere, ut autem hæc nostra opella feliciter cedat, omnium Eruditorum nobis exoptamus favorem, & exoramus gratiam illius magni Typographæ, cujus digiti ceu typi in chartâ scribere valuerunt in lapide. (b)

(a) Lib. XI.
oper. Polit.
cap. III. de
armis, cui dis-
sertatiuncu-
las antea vul-
gatas de bom-
bardis & Ty-
pographiâ in-
seruit. Conf.
p. 57.

(b) Exod.
CA. XXXI. v. 18.

CAPUT PRIMUM.
DE
TYPOGRAPHIA ET EJUS
INVENTORIBUS
IN GENERE.
Fundamentum.

Cura disputantium. Typographia Etymologia facilis. Ex abundanti evolvitur. $\tau\acute{\upsilon}\pi\omega$ unde? $\gamma\rho\acute{\alpha}\phi\omega$ unde? Alia Typographiae nomina. Typographia multos habet patres. Hanc tollere cupiunt Itali. Chineses cum accolis. Galli. Horum testimonia. Germani exclusi. Itali laudantur, rejiciuntur cum falso testimonio. Chineses, Themistaneus & Cathaitani à nostra Typographiae inventione arcentur. Laude donantur, Gallorum testis falsitatis convincitur. Germani palmam obtinent & Inventores Typographiae sistuntur. Testimonia illorum hac de re evolvuntur.

Illustramentum.

§. I. Qui $\epsilon\upsilon\upsilon\epsilon\theta\acute{o}\delta\omega\varsigma$ stadium decurrere gestiunt disputatorium, in primis de vocabulorum, quibus de certamen est, solliciti sunt Etymologia, Homonymia & Synonymia; Eadem quidem nos habet in stadio laudato voluntas, sed non eadem jam sollicitudo, quia certaminis nostri subjectum, Typographia, iisdem morbis non admodum periculosè laborat.

§. II. Quilibet enim facile subolet, Typographiam è Graecià suam ducere familiam, & copulatam esse è $\tau\acute{\upsilon}\pi\omega$ & $\gamma\rho\acute{\alpha}\phi\omega$. Illud est vocabulum æquivocum & multifariam usurpatur in modum ferme Germanici nostri schlag (c) Hoc in loco signat metallicam literam, quã scribitur applicatis columnis ad chartam. Hoc verò $\gamma\rho\acute{\alpha}\phi\omega$ denotat idem, quod scribo.

§. III. Unde autem ista porro descendant, nostræ jam curæ non est inquirere. Variant enim maximoperè in iis curiosi originum inquisitores $\tau\acute{\upsilon}\pi\omega$ Martinus (d) à $\tau\acute{\upsilon}\pi\tau\omega$ deducere cupit, sed Vossius $\tau\acute{\omega}$ $\tau\acute{\upsilon}\pi\omega$ in etymon assignat $\tau\upsilon\pi\acute{\epsilon}\nu$ & huic tandem $\eta\tau\eta$

c) Martin, in Lex. Philol. p. 3956.

d) lib. cit. pag. cit.

תוף tympanum, quod tunditur. (e) Similis inconstantia cernitur e) Etym. LL. apud vocem ὑπάφω, quam Excellent. Græcus Pator. (f) vult ortam P. 535. in voce tundo. à ὑπάω; Johannes Avenarius (g) à כתב & Becmannus (h) iterum f) in Lex. p. aliunde deducit, quam originem non tam affirmamus, quam ex 177. 2. abundantiam pronunciamus. Offeret autem se occasio penitus g) in Lex. eandem inspiciendi in brevi. Hebr. VVitreb. edito. b) in Origine L. p. 1053.

§. IV. Ex abundantiam etiam adjicimus, Typographiam nostram à materie, ex qua typi, nomen insuper invenisse Chalcographiam, Caltiterographiam seu Cassiterographiam; Sic possemus etiam dicere Argyrographiam, si vera sunt, quæ crebescens rumor è Batavia ad nos de typis ibi usitatis argenteis retulit. Porro salutatur ab operationis modo ars impressoria, itè excusoria à Latinis. Sed quid in hisce minutiis tam diu moramur, cum nos majora & longè subtiliora nimis expectent? Artis hujus Inventores hinc sistere debemus, & quidem genuinos, prius abire non licet.

§. V. Debemus quidem, volumus etiam, utinam ritè possemus! Nam non pauci hanc artem exosculantur, & ex iis singuli contendunt, hanc suam fuisse filiam. Quid? Ipsi Scriptores penè nesciunt, cui tandem nobilissimi debeant inventi honorem. Sed jam tentanda pro virili via est, quæ ad eos pervenire licet.

§. VI. Commodiorem autem nobis Fortuna non concedet, quam ut prius in genere de Inventoribus hisce dispiciamus, ex quanam illi à nobis natione sint expectandi; Ecce enim Italos! ecce ex extremâ parte Asiæ Chineses! ecce novi orbis populum Themistaneos! ecce Cathaitanos! Ecce denique etiam Gallos! Hi omnes adsunt ac de artis Typographicæ inventione nobiscum certare Germanis non erubescunt.

§. VII. Neq; sine testimonio comparent. Pro Italistestantur Pomponius Letus [i] & Gilbertus Cognatus, (k) Uterq; falcis Inventori, Saturno, tribuit, quod literas imprimere & signare nummos in Italia primus instituerit. Causam Sinenfium agunt Joh. Petrus Maffejus (l) Garzias ab horto (m) Johannes Gonçalvus Mendoza (n) *ij] è loco S. qri Italici qri Sinenfes lib. de idolis sed male accepto. autores afferant?*

A 3 Pau Sylvæ Nar-
l] lib. VI. Histor. Indic. p. 113. m] lib. II. Aromat. ap. Indos nasc. cap. ration. p. XXXVIII. n] en lib. III. de la Historia del gran Regno de la China. Hic 2444, 278. ex ipsorum Sinenfium mente affirmat, cum ipso regno Chinæ Typographiam ibi cœpisse initium. vid. Spizel. in de re literar. Sinenf. Sect. III. p. 35.

o) lib. XIV. *Paulus Jovius* (o) *Petrus Gregorius Tolosus*. (p) *Nicolaus Trigaultius*,
 Hist. (q) *Mercator* (r) *Author admirand. Natur. in Sin. & Europ.* (s) *Joh.*
 p) lib. XV. de *Boterus Benefius* (t) *Joh. Hugo Linschötanus* (u) *Hieronymus Osorius*
 Rep. cap. III. (vv) & *Johann Metellus*. (x) *Quantus Causidicorum numerus!* &
 q) lib. I. c. IV. r) *Atlant. Major. de-* *omnes contendunt, Typographicam artem priores omnibus Si-*
 r) *Atlant. Major. de-* *nenfes, qui veteribus Historicis etiam Seres dicuntur, teste Garzoni-*
 Major. de- *no, (y) per multa secula scivisse; Imò Trigaultius (z) confirmat,*
 description. *Regn. Sin. nullos non esse, qui Sinensibus Typographiam prius largirentur,*
 Regn. Sin. *quam in hanc mortalitatem immortalis sese Deus abjecisset. Ic-*
 p. m. 371. circò procul dubio Inventionem Typothesiæ propriam sibi fa-
 s) cap. XLVII cient Sinenses.

§. VIII. Præterea Themistaneï & Cathaitani suis non desti-
 tuuntur Patronis. Illis patrociniū commodant *Genebrardus (aa)*
 u) part. II. & *Thevetus*; (bb) His verò *Theodorus Zwingerus (cc)*
 Ind. Orient. cap. XXVI.

Gallus.
 vv) lib. XI. de
 rebus gestis
 Eman. Regis
 Lusitaniæ;
 Hunc citat
 etiam Laur.
 Beyerlinck
 in theatro
 sub titulo
 Typographiæ
 x) in histor.
 de nov. Inf.
 & nov. orbe

§. IX. Insequuntur jam presso pede Galli, qui provocant ad
Antonium Campanum, (dd) quamvis hic ob levem suam rationem
 vix ac ne vix quidem dare possit testem. Producit enim Udalicum
 Gallum & hunc à patriâ & natione ita appellatum credit, cum ta-
 men cognomine tantum vocetur Gallus. Meminit ejus quidem
 etiam *Franciscus Irenicus (ee)* d. Campani errorem statim accusat.

Itali repely] Theatr. u-
 luntus. niverf. disc.
 CXXVIII,
 Idem restatur
 etiam Guido
 Pancirollus
 de novit. in-
 ventis Tit.
 XII. p. 244.

§. X. Sed injuriarum agere possumus cum his, qui Ger-
 manorum nostrorum honorita insidiantur, dum hosce in hoc
 negotio planè excludunt, & omninò pro ineptis reputant, cum
 tamen ipsis hi palmam possint in hoc passu quotidie præripere.
 Agedum! Partes eorum paulisper agamus.

§. XI. Italos quod attinet, miramur illorum cum Græcis
 sapientiam lubentissimè, quâ sanè multum in re humanâ value-
 runt, concedimus etiam doctrinam omnem ab illis tanquam ab
 uberrimo fonte largiter emanasse, sed palmam ipsis de inventio-
 ne Typographiæ primâ neutiqvam concedimus. Nihili est te-
 stimonium, quod Pomponius modò pro iis exposuit.

§. XII. z) loc. jam citat. aa) in Chronograph. lib. IV. cum quo sentit etiam
 Brodæus p. 12. Thef. Critic. part. II. Cap. XXVI. p. 485. ubi meminit se legisse,
 quod ante mille annos ap. Indos Typographia existerit. bb) in testem vo-
 catus à Mallinckrot in dissert. de Typogr. cap. I. p. 3. Confer etiam Auger. Bus-
 beqvium Ep. IV. cc) in magno suo theatro. dd) ap. Mallinckrot. l. c. ee) in ex-
 egesi Germaniæ lib. II. cap. XLVIII. ubi quendam Gallum inter Inventores
 recenset.

§. XII. Reponimus I. Cypriani locum rectè esse accipien-
dum, & si durior, rectâ explicatione molliendum. Loquitur enim
de impressione literarum non in chartam, sed in numos; Loquitur
de literarum incisione non in stanno aut plumbo, sed in chalybe,
quæ omnia nullam sapiunt Typographiam. Imo ne quidem præ-
ludium ejus fuerunt, cum nullum supersit vestigium, quod ad li-
brorum excusionem unquam fuerint translata, fidem nobis fa-
ciente Mallinkroto. (ff)

ff) l. c. p. 40

XIII. Dicimus II. Pomponii fidem in dato suo testimonio
meram esse invidiam ex superstitiosioris pertinaciæ affectu erga
patriam ortam, quâ Germanis nostris nocere, suis verò Italis
commodare studuit. Et quid? invidiam hanc Itali ipsi produnt
Scriptores, inventionem Typographiæ dum Teutonibus liberè
relinquunt qui sunt *M. A. Coccius Sabellius* (gg) & *Baptista Fulgo-*
sius (hh) Sed pluribus verbis non opus est, quia Pomponius hic etiã
est ablegatus à *Pentingero* (ii) ita, ut redire non possit. Quiescente
autem Pomponio quiescere oportet quoq; Cognatum, utpote qui
non alio quam Pomponius, gladio in hâc arenâ didicit pugnare.

gg) Ennead.
X. lib. VI.
hh) lib. VIII
dict. & Fact.
memorab.
cap. XI.

ii) In Anti-
quitat. Ger-
man. legitur.
illa refutatio
etiam ap. Se-
rarium in re-
bus Mogunt.

§. XIV. Atq; sic remisimus Italarum Patronos. Nunc cum
Sinensium & cæterorum advocatis nobis res erit. Timoris
nos ferè quatit horror, quando frequentiam eorum, qui pro Si-
nensibus se stitere, intuemur, & si multitudini palma adscriben-
da, parva nos de eâ spes alit. Maximam quidem partem ex
iis rejicere possemus ob fidei lubricitatem, quam ejusmodi Scri-
ptoribus *Vossius* tribuit (kk) vel cujus unus & alter in specie su-
spectus est: (ll) Sed hoc refugium non placet. Studebimus
potius amicabili compositioni, quam ut necessitate non cogen-
te sectemur forum aut nos invicem experiamur.

kk) In de Ido-
lolat. Gent.
p. 184. ubi In-
dorum Scri-
ptores maxi-
mam partem
fuisse menda-
ces asserit. Et
non absq;
causa. In

Alem Sinen-
ses.

promptu hæc
de est ex Stra-

§. XV. Laudem Sinensibus suæ artis typographicæ non

bone lib. XI. p. m. 350. Difficulter enim redarguuntur, quæ de longè
diffitis narrantur. ll) Pata Jovium & Linschotanum. Hic multa tradit,
de quibus hinc inde non pauci dubitant. Illius fidem exclamat suspectam
Salmuth in not. ad Panciol. novit. inventa Tit. XII. p. 248. & provocat ibi
ad Bodinum in Method. Hist. cap. IV. qui seqvens Jovii prodit responsum ad
quæstionem. Cur simularet falsa, vera dissimularet? Amicorum gratiã id à se
fieri. Conf. Goræus Parisiensis, qui quas finxit Amadisi fabulas, non minus
veras quam Jovii scripta confidit.

detrahemus, neq; nostris Teutonibus suam detrahi patiemur. Fiet autem sequenti ratione: Distinguiamus inter Typographiam propriam & improprie sic dictam, seu inter Typographiam & uti *Bertus* suggerit, (*mm*) affine Typographiam artificium. Hoc, ut paucis cum multis redeamus hostibus in gratiam, & Sinensibus, & Cathaitanis, seu, ut alii vocant, Cathaiensibus istis ad Septentri- nem vicinis, & Themistaneis ambabus, quod dicitur, largimur, quamvis non ad CCCC. ante Christum annos, quicquid *Roge- rius* (*nn*) dicat, sed ad aliquod ante nos tempus, illam autem con- cedimus minimè.

mm] ap. Mal-
linkrot. l. c.
qui ad illu-
provocat.
nn] citatus à
Mallinkrot.
loc. citato.
oo] in Theatro
l. jam cit. Hic
insuper addit
quod eum,
qui Sinicam
Scripturam
legere deside-
raret, ad mi-
nimum
87000. figu-
rarum scien-
tia instructū
esse oportet,
ret, & qui per-
fectè intelli-
gere, etiam
supra 120000
pp] Hunc Cas-
par Ens in
lat. lingv. ex-
Italicā tra-
duxit part. II
Thesaur. po-
lit. apoteles-
mat. XL, p.

§. XVI. Et profectò non possumus; Nam Chinesium artificium Typographiam nomen non meretur, quia non singula- ribus typis, ceu nostri, sed integris tabulis excusionem peragunt; quia etiam verba non literis, sed figuris & certis signis indicant, quorum singula totidem verba singula denotant, uti hoc o- mne confirmant *Garzonius* (*oo*) *Antonius Pantogia* ἀποτότης, (*pp*) *Metellus* (*qq*) ex *Trigaultio Spizelius* (*rr*) *Lansius* (*ss*) *Johannes Nie- hofius*. [*tt*]

§. XVII. Ita Typographia paulatim ad Germaniam de- mittitur, ut inibi suas quærat Natales; Quidsi autem Chineses vel eorum Procuratores adhuc prætenderent, Germanos artem suam, quam Typographiam nominarent, didicisse à Sinensium artificio, illius affini, ac interjecto tempore interpolasse? Neu- tiquam. Nam ultra L. annos hæc ars jam radices egerat inter Germanos, priusquam de Sinensibus vel minimum etiam hisce cognoscere licuit. Si instant: impossibilem esse unius artis in- ven-

169. ita de Sinensium Typographiam loquentem: Non jungunt literas more nostro, d. in singula folia tabulas formant, quæ utriusq; characteres ha- bent. Quod etsi perquam laboriosum videtur; sunt tamen in eo celeres & expediti. *qq*] in *Histor. cit. l. c.* *rr*] in *de Re literar. Sinens. Sect. III. p. 36* *ss*] in *Orat. pro German. p. 1149. seqq.* ubi egregiè rem Germanorum agit. *tt*] *In der Gesandtschaft der Ost. Indischen Compagnie in denen verei- nigten Niederlanden an den grossen Tartarischen Cham / teho Sinischen Kaysar edita Anno hoc 1666. Cap. II. descript. Regn. Sinæ p. 245. seqq.* ubi non so- lum septendecim species signorum à serpentibus, avibus, herbis & aliis re- bus quondam sumtorum narrat atq; æri incisas ostendit, d. simul etiam mo- derno tempore usitatas exhibet. Conferatur de veteribus etiam nobilif- simus à *Mandelslo* in suo itinere ab *Oleario* descripto.

ventionem in locis diversis absq; communicatione; Respon-
demus cum Philosopho: Nihil prohibet, easdem artes a diver-
sis vel eodem, vel etiam diverso tempore, citra ullam communi-
cationem inveniri, Addimus & rationem. Omnipotenti nihil
impossibile. Videant potius Chineses, quid respondeant
Zeillero, qui ex *Nordermanno* (uu) per conjecturam quem assequi
posse ait, quod ipsi suum artificium imprimendi acceperint a
Judæis. vv] Sed est saltem conjectura, quæ nihil ad nos; illi de
hâc videant.

§ XVIII. Ne autem succensere nobis imposterum jure
possint Sineses, laudem ipsis debitam hîc persolvere parabi-
mus. Sunt autem laudandi ob characteres candidos, quos in
nigro formare quam aptè possunt; Quâ in re nostros antece-
dere putat *Antonius Pantogia*. (xx) Limitamus hîc, quondam,
non autem hodiè; Nam id hodiè nostros itidem perdidicisse
in propatulo est. Porro ob insignem in tam operoso artificio
celeritatem; Folia enim Typographus ibidem unus uno die
sæpè quingenta supra mille expedit, & in sculpendâ tabulâ nihilo
plus temporis, quàm nostri in compingendâ columnâ atq; emen-
dandâ, consumere videtur; Et hoc ex fide *perquam Reverendi*
Viri Spizelii (yy) Sed è diverticulo in viam.

§ XIX. Definimus igitur laudare Chineses & ad laudem
Germanorum nostrorum properamus. Jubemus hos jamjam
pœana meditari, nam qui illis antea contradicere audebant, pro-
fligati sunt ad unum omnes. Imò hic unicus Campanus, Gal-
lorum quasi defensor, supra jam victas manus ostendit. Possent
ipsi quidem *Polydorus Virgilius* cum suo Gensone verè Gallo, qui
Romæ perfectiorem reddidisse Typographiam ab ipso dicitur,
[zz] suppetias ferre, attamen frustra pugnarent. Emendator
enim non est rei autor; Præterea succenturiatum *VVimpfelingii*
(aaa) hîc producimus, qui Irenico, quem supra cum Campano
conredientem, errorem ipsius manifestando, reliquimus, ma-
sculè succurrit, atq; Ulricum, Typographum, cognomine Gal-
lum fuisse vocatum, itidem expressè pronunciat. Dicitus Gallus
alias non levi dimittendus est gratiâ, quia rem literariam ex in-
opiâ ad ingentem ubertatem produxit, unde, qui eum modò pro

uu) in Con-
clus. de Jure
Pp. quem ci-
tat Johannes
Limnæus lib.
VIII. de Jur.
Publ. cap. X.
num. V.
vv) in It in
Germ. Tom.
II. Cap. XIV
p. 167.
xx) loco su-
pra jam cit.

yy) loc. cit.

zz) lib. II.
Cap. VII. de
Invent. Rer.
aaa) in Epi-
tom. Rer.
Germanic.
Cap. LXV.

B

Gallo

bbb) Vid.
VVimpfel.
loc. cit.

Gallo homine voluit venditare, ita in illum iocatus est: bbb)

*Anser Tarpeji custos Jovis, unde quod alis
Constreperes, Gallus decidit, ultor adest
Ulricus Gallus, ne quem poscantur in usum,
Edocuit pennis nil opus esse tuis.*

ccc) Histor.
Universal.
p. 181.

ddd) in Anal.
Daciae antiq.
cap. III.

§. XX. En vobis, Germani dilectissimi nunc palmam, quam tandem tot contradicentes concedere oportuit! *Stephanum Zamosium*, vel uti hunc vocat *Boxhornius*, ccc) *Samoscium*, qui in Bibliothecâ Magni Ducis Hetruriæ, Florentiæ, librum in Scythiâ ante multa secula impressum extare dicit, & inde Germanorum laudi quid detrahere tentat, ddd) illis supra memoratis annumerare nolimus, quia Scytharum imprimendi ratio cum Sinensibus eadem, sicuti moderno tempore utrisq; & idem Dominus, Magnus scilicet Tartarorum Chamus, sed eadem, quâ Sinenses, nostrâ liberalitate contentus fore Scytas, nobis persuasimus. Alias rigidius cum illis agit *Zeillerus*, eee) qui de nobilissimæ hujus artis inventione in ejusmodi barbarie planè dubitat.

eee) Itinerar.
German.
Tom. I. Cap.

XIV. p. 315.

*qui Germanos
Autros Typo
aspiciant?*

fff) Lib. IV.
de Recherches
de France,
cap. XXIV.

ggg) in suis
Opusc. p. 130
ubi in lau-
dem Germa-
niæ ita canit:

§. XXI. Hoc jam prælium peractum est. Sed sicuti non sufficit victoria parta, verum etiam boni militis est, postmodum cautè agere, & de eâ tuendâ quoquo modo cogitare, ita nos quoq; solliciti jam erimus de duobus optimis, qui nobiscum faciant ac quibus nos muniamus. Stabunt autè à parte nostrâ *Stephanus Paschasius seu Pasquierius*, fff) *Philippus Beroaldus*, ggg) *Joh. Nauclerus*, hhh) *Marc. Anton. (.Sabellicus iiii) D. Sebastianus Brantius*, kkk) *Nicolaus Vernuleus*, ll) *P. Bertius*, mmm) *Scaliger Pater*,

*O Germania muneris repertrix,
Quo nil utilius dedit vetustas,
Libros scribere quæ doces premendo.*

hhh) In Chronograph. fol. 282 edit. Tubing. 1516. Digna sunt hujus verba ut hic apponantur. Hoc inventum, inquit, (intellige Artem impressoriam,) nescio an unum supra reliquas nationes ingenium Germanicum, elegantiam suâ, l. utilitate efferat: Item post paucas lineolas: Fato Germanicis ingeniis datum putarim, ut in ære tractando imprimis excellant, quod cum multis aliis patet, tum hoc præsertim impressoriarum formularum stanno. iii) *Ennead. X. lib. VI.* inquit: Commentum Teutonicum est, fuitq; ab initio, in multâ, ut debuit, admiratione, nec minori quæstu. kkk) in elogio artis impressoriæ à Germanis inventæ: ubi inter alia:

*Quæ doctos latuit Græcos, Italosq; peritos,
Ars nova, Germano venit ab ingenio.*

ll) dis-

Pater, nnn) Calius Calcagninus, ooo) Christoph. Mylaus, ppp) D. Daniel Cramerus, qqq) Consultator Tubingensis, Lansius, rrr) Michael Maierus, sss) Polydorus Virgilius, ttt) Huldaricus Mutius uuu) Meibomius, vv vv) H. Salmuth, xxx) Christ. Besoldus yyy) Franciscus Irenicus, zz) Aventinus aaaa) Alexander Sardus Ferrariensis, bbbb) Genebrardus, cccc) P. Ramus dddd) Garzonius, eeee) Althamerus, ffff) Theatri Hollandici structor, Boxhornius, gggg) Mallinkrotus, hhhh) Rivinus, iii) Tandem Argentoratensium Iuinina, D. Schmidt, kkkk) Berneggerus, llll) Boeclerus, mmmm) & alii. nnnn) Hi omnes pro Germaniâ pugnant, & horum sub tutamine nos tutos fore confidimus.

B 2

CAPUT

ll) dissertat. IV. de Peregrinat. Hujus testimonium tale est: Omnium hæc est confessio, nusquam gentium ingenio flores machinas, nusquam gentium excellentiora artificia, quâ in Germaniâ,

reperiri. Non ignoratis, Typographiam esse inventum Germanum. Quale verò ac quantum? Profectò non tam mortalibus, quàm immortali Deo adscribendum. mmm) in Comment. Rer. Germanicar. lib. III. p. 613. nnn) Exerc. XCIX. §. 1. & in Epitaphio Germanorum, qui ad Viennam bello Turcico ceciderunt. ooo) fol. 55. ppp) in Consilio Histor. Universal. scribenda, p. 269. Res literaria magnum, inquit, incrementum accepit singulari Characterum à Germanis usu introducto, quo protinus librorum omnis generis maxima copia est profeminata. qqq) in concione Funebri, Davidis Rhati, Typographi Stetinensis. rrr) Orat. pro German. p. 1149. in 8. sss) Comes Imperial. Consist. in veris inventis German. Cap. V. p. 138. ttt) de Rer. Invent. lib. II. Cap. VII. uuu) Chron. German. lib. XXVIII. vv vv) in Illustrat. IV. Sum. Imp. Johannis Sleidani lib. III. p. 443. qui simul etiam adducit S. Münsterum & F. Philelphum. xxx) in not. ad Guidon. Panciroll. Tit. XII. novit. invent. yyy) Dissertat. de Typographia jam citatâ p. 56. ex quo Bellermonius sua omnia, quæ habet ad hanc rem, hausit in dissert. Polit. XXX. p. 96. zz) in Exegefi Germ. supra jamdum citatâ. aaaa) Lib. XVII. Annalium. Conf. Zvingerum p. 3629. bbbb) de Rer. inventor. lib. 1. pag. 5. cccc) lib. II. Chronograph. p. 233. dddd) lib. II. Proëm. Mathem. fol. 64. eeee) in Amphitheatro universal. de Art. Dissert. sæpius citatâ. ffff) in Comment. ad Tac. German. gggg) in Histor. Universal. ubi contra Moguntinos pro Harlemensibus pugnat. hhhh) in Tractatu de Typograph. Anno M DC XXXX vulgato, Cap. I. iii) Ille nobilitatis literatæ aquila & Polyhistorum nostri seculi Phœnix, uti eum appellavit quondam excellentissimus hujus Academiae Mathematicus Dn. L. Philippus Müllerus in Orat. adhuc æd. Ille a. nobiscum sentit in Orat. suâ de Chalcographiâ in renunciat. Baccalaureorum ex hâc cathedrâ hab. Anno seculi præsentis XL. kkkk) in Concion. de Typograph. An. modò dicto Argentorati hab. Conc. I. p. 4. llll) in Oratione in laudem beati Dn. Storckii hab. Argentorati. mmmm) In Oratione habit. Argent. in Creatione Magist. & Baccalaur. eodem anno XL. seculi currentis, quo suum Jubilæum Typographi Lipsienses Typographicum celebrârunt. nnnn) quos citatos vide ap. Cluv. in Epit. Hist. tot. mundi p. m. 618, Garzonium jam cit. & in Jubilæo Typograph. Lips.

CAPUT SECUNDUM.
DE
ARTIS TYPOGRAPHICÆ
INVENTORIBUS
IN SPECIE.

Fundamentum.

DEo datur gloria. Scriptorum de inventoribus Typographiæ magna dissonantia. Auditur Mallinkrotus eam representans. Confusionis autores alij. Nonnullis obicitur acceptio falsa. Aliis insolentia. Reconciliatio instituitur. Tandem pro Johanne Mäntelino Argentorariensi concluditur.

Illustramentum.

§. I. Pergendum nobis est ocyus, & in Germaniã nostrã inquirendum diligentissimè, quisnam è nostris inventor jam sit Artis Typographicæ? sed absit, ut hinc pedem moveamus. Deo prius hinc gloria danda & omnis inventio Typographiæ ipsi adscribenda, siquidem ab ipso omne donum bonum desuper; a) Insignem ingratitude notam meriti fuisset, in hoc si nos negligentes quis deprehendisset.

§. II. Nunc demum pergere licet. Sed quorsum? Si in antecedente capite in periculo fuimus compitorum, profectò nihil hinc minus timendum, nam magna de inventoribus inter scriptores existit discrepantia. Hi enim Johannem Gutenbergium pro inventore laudant, isti Johannem Faustum; Alii Johannem Gensfleischium adducunt, b) iterum alij Petrum etiam Schoifferum.

§. III. Acerrimè hinc accusanda est Scriptorum negligentia, quã super omnes grades invento posito tantas incertitudinis tenebras passi sunt oriri, cum tamen non uni de eo mentionem injecerint. Mirabere, quisquis es, quando in campum nobiscum descendes, ubi de inventoribus Typographiæ inter se controvertunt. Nullus autem omnium hunc melius aperuit, quàm nobilissimus Mallinkrot, c) itaq; ex eo sumam huc mutuò sequen-

*Incertitudo
inventoris
artis typogr.*

a) Jac. I. v. 16
b) Observandum hic obiter: Quoniam plurimi de Inventoribus hisce Johannis nomine veniunt, idè Typographi Lipsienses suum Jubilæum in illorum memoriam celebrarunt & honorem in festo S. Johannis Baptistæ, uti videre est in cit. jam Jubil. p. 5.
c) in dissert. de Typograph. Cap. XI. p. 73.

qventia: Pleriq; in Iohannem Gutenbergium consentiunt, inquit, quorum antesignanus & ductor est VVimpfelingius, d[omi]ni qui reliquos sua auctoritate traxit. Habet is adstipulantes sibi Trithemium, Fulgosum, Palmerium, Bibliandrum, Munsterum, Chassaneum, Thevetum, Iohannem Arnoldum, Bergellanum, Balingium, Bucholzerum, Helvicum, Sethum Calvisium, Dionysium Petavium, Iohannem Colles & Paulum Langium, nisi quod ultimus hic Petrum Gutenbergium vocet, quod alii omnes Iohannem Opilionem, uti puto, Fausti generum cum illo confundentes. Alii qui contra Iohannem Gutenbergium sed Iohannem Faustum Chalcographices repertorem constituunt, e quorum numero sunt Apianus, Aventinus, Stumpsius, Opmeerus, Salmuthus, Frischlinus, Pantaleon; Alii utrumq; coniungunt, quod faciunt Simon Majolus & Laurentius Beyerlingius, quorum tamen prior Gutenbergium corrupte pro Iohanne Iacobum vocat. Alii diversas de utroq; opiniones referunt, prout fit a Spondano, Funccio, Melchiore Adamo ac Paralipomenis ad Urspergensis. Praeterea Fausti ministrum facit Gutenbergium Aventinum, contra Gutenbergii adiutorem constituit Faustum Trithemium, idemq; fit a Munstero & Hedione in Chronico, nisi quod alterum ei addat prior cooperatorem Medinbachium: posterior vero Medinbachii loco Iohannem Gensfleisch, (nisi forte unus idemq; homo ille sit, & alter familiae alter patriae illi cognomen dederit) fieri videmus. De Petro etiam Schoeffero Gernsheimensi, quem Ramus corrupte Gernesum, Iohannes Collus Gesnerium vocant, diversa apud diversos reperio. Hunc enim inventorem faciunt Gilbertus Cognatus, Polydorus Virgilius & Franciscus Irenicus, nisi quod hi duo postremi sine cognominis appositione Petrum simpliciter vocitent, primus autem pro Gernsheimio, quod infra VVormatiam ad Rhenum situm est, Augustam ei patriam tribuit manifesto sine dubio errore. Aventinus illum Fausto adiungit inventionis consortem, quod etiam Mariangelus Accursius & Salmuthius faciunt, sitq; idem a Ioh. Arnoldo Bergellano, nisi quod is utriq; Gutenbergium tertium sociat. Typos fusiles inventa matricum confectioe hanc Petro tribuit Salmuthus, quod ad typos stanneos a Fausto aereis iam repertis restringit Mariangelus Accursius, quamvis non putem hunc postremum inter fusiles aliosq; fabrefactos typos (posteriores enim nos a Fausto tantum repertos verisimile est,) satis accurate distinctionem instituisse. Trithemius eundem Petrum hujus artis dilatatorem

Gutenberg

d) Hos autores adducos absq; rerum, de quibus scripsere, & locorum indicatione infra iis omnibus instructos iterum repraesentabimus.

Faustus.

alii utrumq; coniungunt.

Jo. Gensfleisch & Co. adiutor.

Petr. Schoeffero.

vecat Haftenus Mallinkrotus. Proh Deum immortalem! quales hæ trica?

Alii adhuc Inventores nominantur.

(e) Hunc nobis superinducit Pet. Ramus Lib. II. Schol. Mathem. & ex illo Theodor. Zvvingerus in Theatr. f.] quem famosus ille Hieronymianorum operum Commentator Marianus Victorius Reatin. Episcopus Amerinus invenisse putat in Comment. ad Ep. Hieronymi ad Ageruchiam s. Gerontiam ut est ap. Erasmus. g) hunc inventorem Typographi laudant Fridericus Junius in Batav. Gotfridus Hegenitius in Itinerar.

*Laur. Costerij
Hastemi*

§. IV. Sed hæ nondum sufficiunt; Licet hisce quis se magno labore extrica verit, in promptu sunt alia, nam alii se nobis adhuc obviam dant inventores Typographiæ. Observamus præterea Iohannem Regiomontanum, (e) Theodoricum Gresmundum, (f) Laurentium Costerum, (g) & Iohannem Mentelinum. [h] Ex his multis quis jam eligendus & quomodo confusio tollenda?

§. V. Ex facili quidem Ramum cum suo Regiomontano, cum suo Gresmundo Victorium nec non illum Laurentium dimittere possumus, sed non item cæteros. Ad duos priores dicimus: Purbachii tabulæ, in quibus in hanc sententiam Ramus devenit, non ab ipso Regiomontano, sed ejus saltem tempore novam imprimendi artem fuisse tentatam dicunt. Si ætatem Gresmundi sub examinis incudem revocare volumus, illam non deprehendimus justam, quia demum Erasmi vixit avo, ac proinde multum post, quo Typographia primò lucem aspexit. Et rectè sibi subodoratus videtur Mallinkrotus, (i) quid sagacissimæ naris Victorio imposuerit; Nimirum pro urbi legit viro. Cum enim de laude urbis Moguntia dixisset Erasmus, quod multos eruditos Viros ediderit, & inter hos etiam Gresmundum, pergit: *Huic urbi boni omnes bonarum literarum studiosi non parum debent ob egregium illud ac penè divinum inventum stanneis typis excudendi libros.*

§. VI. Laurentius Costerus s. verius Custos, nam tantum æditus fuit, uti ex Scriverio evincit supra jam laudatus Rivinus, Academia quondam hujus Professor celeberrimus, [k] suâ sponte abeat, plus enim laudis in inventione Typographiæ à nobis non expectabit, quàm custos meretur, qui in infimâ paginae parte seu columnæ solet poni ad principium sequentis paginae suggerendum. Si audire cupit, dicemus: Plus illi non tribuimus, quàm syllabicum quid & dimidiatum, i. e. levem operam in Typographiâ perficiendâ. Ejus defensoribus respondemus: Historias ipsorum effictas in gratiam fortè patriæ fidem mereri non posse, multò minus testimonia domestica in propriâ causâ valere. Quid enim

Frifio - Holland. p. 87. It. Boxborn. in Theatro, & Henricus Schorus ap. Valchium Fab. IX. h) in Chron. Argentorat. MS. i) l. c. p. 75. k) in Orat. de Typograph. II jam cit. p. 13.

nim inscriptio illa (l literis aureis in domo dicti Custodis Harle-
mi conspicua?

MEMORIAE. SACRUM.

TYPOGRAPHIA. ARS. ARTIVM. CONSERVATRIX.
HIC. PRIMVM. INVENTA. CIRCA. AN. c15. CCCC. XL.

Quid huic subjectum programma Scriverianum?

Vana quid Archetypus & prala, Moguntia, jactas?

Harlemi Archetypus pralave nata scias.

Extulit hic monstrante DEO LAURENTIUS Artem,

Dissimulare virum hanc, dissimulare Deum est.

Profectò nihil aliud quam insolentiam & meram $\delta\pi\sigma\theta\epsilon\omega\sigma\iota\upsilon$ indi-
eant. Verum necessitas non postulat, ut ulterius Custodem contra
pugnemus & ejus assertores, vicit enim jamdudum Mallinkrotus.
Inde victos relinqvimus.

§. VII. His relictis observabimus, quomodo se ex supra
dictis tricis extricet Mallinkrotus, deinde etiam evolutionem ali-
quam tentabimus. Hic (*m* dissonantiam superiorum revocare au-
det ad aliquam consonantiam, ita, ut cuilibet ipsorum de inven-
tione aliquid adscribat, excepto Gensefleischio, quem planè sicco
pede praterit. Gutenbergium, licet suffragiorum prerogativam
possideat, de principatu deponit, & hoc donat Faustum s. ut mul-
tis aliis dicitur. Fustum, quia præcipuum artificii Typographici
instrumentum huic adscribitur, videlicet typi ex ære facti. Sanè
Fausti faustus hic conciliator.

§. VIII. Deinde locat Gutenbergium, ob liberalitatem
suam, quâ hanc artem adjuvit insigniter, & atramenti impressorii
inventionem; (*n* Deniq; Schoifferum, ob matricum fundendisty-
pis inservientium excogitationem. Fortassis hic loco ultimo
contentus fuit lubentissimè, quia Fausti filiam ob inventum suum
in connubium impetravit. Aliares est Gutenbergii, cui bilem
movere posset non tam degradatio inter Typographiæ inven-
tores, quàm nobilitatis negatio, quæ ab eodem Mallinkroto la-
cessitur. [o

o) l. c. A multis alias in equestri ordine ponitur Gutenbergius, videli-
cet à VVimphelingio, Sabellico, Palmerio, Langio, Virgilio, Theveto, Melch.
Adamo, Farreolo Locrio, Petavio & Auctore Chronici Coloniensis; A mul-
tis iterum aurifaber saltem salutatur, uti à Spondano, Calvisio, aliis. Qui
cum

] Hanc vide
ap. Hegeni-
tium supra
citatum.

Merito Faust.

m) Dissertat.
cit. Cap. XI.
ubi multus
est in hac re,
& omnino
meretur &
volvi,

Gutenbergi.

n) Thevetus
ipfi hanc ad-
scribit, sed
Polydorus
l. c. Schoiffe-
ro. Forsan ut-
terq; hinc no-
bilem ope-
ram præstitit.

Schefferi

Compositus cum Mallinkrotum horum

kroto l. c. conjecturat, Gutenbergium demum ob laudabilem operam, qua in inventione Typographiae praestitit, in equestri ordine locum invenisse, & quidem interveniente pecunia, illum Oedipum ferme putabimus. Quem enim pecunia non nobilitat? p) in Not. ad Pancirol. l. c. q) in Irrungsentscheidung gen bey der Edlen Buchdruckerey. Extant in Jubil. Typograph. Lips.

Jo. Maentelinum Auctorem et Inventorem a) ff) Auctorem

§. IX. Hoc autem omne Mallinkroto persuasit Salmuthus (p) mediante instrumento, quo narrationem suam firmavit; Narrat vero de lite inter Faustum & Gutenbergium orta confectum An. M. CCCC LV. d. VI. Nov. a Notario Joh. Ulrico Helmospergero. Ita se extricat Mallinkroto. Sæpius laudatus D. Rivinus [q] itidem extricationem aliquam molitus est per distinctionem inter typorum formatores, die Schriftgießer / typorum compositores, die Setzer / & typorum impressores, die Drucker / atque Autfabrum Gutenbergium formatorem typorum, Faustum compositorem s. collectorem, Schoifferum denique ceu infimum, den Junggen / impressorem pronunciauit.

§. X. Sed hujus ac istius inventum, quod tamen cum pace tantorum virorum dixerim, non ubique placet. In Mallinkroto nos movet processus rigidior cum Gutenbergio, quod hunc ferè planè ejiciat è numero inventorum, vel admodum leve quid ipsi tribuat; In Rivino autem parca & incerta distributio. Nulli enim Gutenbergius typorum formator expressè legitur, sed potius Faustus, & nulli Schoifferus tantum impressor, & quid impressor ad inventionem?

§. XI. Si ejusmodi conjectura quid ad rem faceret, allu- besceret nobis potius distinctio inter Typographos & Typographiæ Dominos, die Druckerherrn / qui sumtus ferunt. Dominum vellemus nominare Gutenbergium, reliquos duos verò Typographos. At si hi Typographi, ubi artis inventores? Itaq; ad scopum tandem nobis collimandū est. Agnoscemus hos Typographos ac Typographiæ interpolatores d. alium inventorem ipsis præficiemus. Est autem ille Civis Argentoratensis JOHANNES MÆNTELINUS, cujus jam inter inventores mentionem injecimus. Hic Argentorati excogitavit per Dei gratiam hanc artem, & perjurio famuli Gensfelschii per modò dictos postmodum exerceri à se inventam vidit Moguntia.

§. XII. Non autem hoc per conjecturam assequimur, sed per publicorum annalium Argentoratensium fidem. Et si ante licuit Mallinkroto, Notarii instrumento fidere, licitum nobis jam erit potius, Republicæ quam optimè constitutæ fidere Commentariis & Instrumentis. Ut plus fidei hic mihi conciliam, fidem illam

lat
inc
TH
cha
pra
gef
lit
per
ta
cac
inv

L
cm

sup
inf
lan
da
Sec
ch
tea

alia
le
nob
bur

Iam non meis sed verbis *Celeberrimi Dn. Boecleri* (r faciam. *Hi,* *) in Orat. inquit, [scil. *Annales Argentoratenses*) IOHANNEM MEN-
TELINUM, civem *Argentoratensem*, *artem imprimendarum fusili* jam citat.
charactere literarum librorumq; primum in Patria excogitasse, atq; Con. etiam
protulisse memorant: *Hi annum seculi Christiani quarti decimi quadra-* Dn. D.
gesimum definiunt, anniq; solennem notitiam Consulatu Nicolai Schau- Schmid in
liti, Prætura Spigeli, Müllenhemii, Treubeli, Endigeri insigniunt: *Hi* Concion.
perfidiam famuli Gensfleisch & herilis arcani enunciationem, & socia- suis de Ty-
ta cum Gutsbergio plagii consilia, & fugitivo immissam ultore Deo pograph.
cacitatem disertè & bonâ fide denarrant. Ecce jam Typographiæ
inventorem!

CAPUT TERTIUM
DE
INVENTIONIS LOCO.
Fundamentum.

Locus Nativitatis Typographiæ est in Germania superiori Argento-
ratum. Loca spuria rejiciuntur. Pugna de Typographia inter Har-
cmenses & Moguntinenses. Horum eductæ copia.

Illustramentum.

§. I. Sed ubi pulchra hæc soboles enata? Germanam fore
suprà eliciimus. Nunc, quoniam Germania duplex, superior &
inferior, res est quæstionis, num in palustribus & stagnosis Hol-
landiæ, an verò in campestribus Germaniæ superioris sit quæren-
da. Responsio jam est facilis, postquam filia pater est inventus.
Secundum hunc ipsius Patria est in superiori Germania pul-
chrum Argentoratum. Atque ita Typographiæ sunt quasi argen-
teæ cunæ.

Argentorati inventa

§. II. Est quidem res jam decisa; Placet tamen evolvere &
alia loca, quæ hinc inde à Scriptoribus Typographiæ ceu nata-
le solum falsò assignantur. In universum autem quinque se-
nobis obviam fecerunt: Harlemum, Gouda, Moguntia, Ruffen-
burgum & Augusta Vindelicorum. Inter has civitates præprimis

C

Harle-

Harlemum & Moguntia de Typographiæ incunabulis certant, reliquæ quod dicant, vix habent. Dispicimus autem paucis de singulis.

a) Lib. III. Narrat. Sylv.
b) Quod verò in Schæfferi patriâ Cognatus erraverit, supra à Mallinkroto jam est notatum Cap. II. S. V.
c) in Exeg. German.

d) lib. IV. citat. à Zeillero Itinerar. German. Tom. I. p. 445.
e) loc. cit.
f) in Chron. ad A. C. 1450 It. in Epist. ad fam. ep. XLVIII. & Lib. I. Exhortat. Hom.

*Pro Moguntia
qui pugnant?*

VII.
g) Epit. Cap. XLV.
h) loc. jam cit.
i) Luculentissimus hic Histor. Univers. Autor pugnat sub Generat. XLIX.

§. III. Augustæ Vindelicorum hunc honorem typographicum adscripsisse Gilbertum Cognatum, (a auctor est Collector accessoriorum ad editionem Polydori Virgilio. Sed injuriam huic Viro facit aperte, utpote Petrum Schoitterum s. ut alii vocant Schæfferum Augustanum (b non Augustæ hanc artem reperisse dicenti. Quod Alsatia oppidum Ruffenburgum, ab officinarum impresforiarum strepitu id nominis obtinuerit, testatur Inenicus, (c unde alii postmodum concludunt, Typographiam inibi etiam initium accepisse. Verum testimonium illius ut frigidum & solitarium rejicimus, his autem post inventionem exercitium saltem concedimus.

§. IV. Similiter se res habet in civitate Goude, cui Georgius Braunius (d ante omnes alias in Batavia, quod est contra Junium pro Harlemo pugnantem, (e proximam Typographiæ cognitionem adjudicat & quidem in cœnobio Mendicantium. Cognitionem hanc facile concedimus, nobis enim non contrariatur, qui de inventionem quærimus. Junio potius competit suas hæc partes agere. Si jam Harlemum & Moguntia accedant, nulli harum inventionem primam largimur, licet anxie hanc desiderent. Sufficiat Moguntia primum exercitium obtinuisse, Harlemo verò frustra decertasse.

§. V. Nihil autem ad nos pugna illa, quæ inter has ferbitur hætenus; Possemus & prorsus præterire. Luber tamen copias perlustrare, quæ una adversus alteram eduxit. Moguntia duas turmas habet, unam Veteranorum & Tyronum unam. Veterani & qui ante Hadriani Junii tempora vixerunt, sunt: Tribonius, (f Jacobus Vimpheburgius, (g Conradus Pentingerus, (h Johannes Natterius, (i Sebastianus Brandus, (k Conradus Celtes, (l Philippus Beroaldus, (m Raphael Volaterranus, (n Sabellius, (o Job. Baptist. Fulgosius, (p Laurentius Valla, (q Andreas Althamerus, (r Petrus Apricius, (s

Seba-
k) in carmine de Art. Typogr. l) Lib. III. Annor. Eleg. XIII. It. Lib. II. An. Eleg. I. m) loc. supr. cit. n) Lib. XXXIII. Anthropol. o) Ennead. X. lib. VI p) Lib. VIII. factor. & distor. memorab. Cap. II. p. 294. q) in Operib. suis extat Tetrastichon, quod etiam pro Germanis pugnat. r) in Commentar. ad

Sebastianus Münsterus, (t Haldericus Mutius, (u Johannes Aventi- Taciti Ger-
 nus, (vv Paulus Langius, (x Johannes Carion, (y Auctor Paral- maniam, ad
 pomenon ad Urspergensem (z Johannes Funccius, (aa Theodorus illa verba: Li-
 Zovingerus, (bb Franciscus Irenicus, (cc Polydorus Virgilius, (dd terarum se-
 Franciscus Philelphus, (ee Iacobus Bergomensis, (ff Paulus Iovius, pariter ac
 (gg Baptista Egnatius, (hh Johannes Boterus, (ii Palmerius, (kk Gar- foeminae i-
 zonius, (ll Maginus, (mm Bardus, (nn Ioh. Bodinus, (oo Stephanus gnorant.
 Forcatulus, (pp Chassaneus, (qq Petrus Ramus, (rr Andreas Theve-] Vir tanti in
 tus, (ss Henricus Pantaleon, (tt Georgius Sabinus, (uu Bernhardus re Mathema-
 Mollerus (vv vv David Sigismundus Cassorius, (xx Nicodemus ticâ nominis,
 Frischlinus, (yy Martinus Crasius, (zz Johannes Arnoldus Bergel- ut etiam Ca-
 lanus, (aaa Melchior Guilandinus (bbb Conradus Gesnerus, (ccc rolum V. jam
 Cornelius Callidus, (ddd Achilles Gassarus, (eee Caspar Hedio, (fff tunc Impera-
 Tan- mania inten-

tum meruerit habere discipulum; Lib. II. Cosmograph. t) Cap. CLIX.
 lib. III. Theatr. u) Chronic. German. XVIII. Lib. vv) Libr. VII. Annal.
 Boicorum. x] in Chronic. Citizen. in A. 1454. y) in Chron. à Melancht.
 aucto. z) Hic idem habet, quod V. Vimpelingius, quod bonâ fide transcri-
 psit. aa) in Opere Chronolog. bb] in laboriosissimo suo Theatri Vitæ hu-
 manæ opere, Volumin. XIX. Lib. Lp. 3196. Conf. & Gassend, Tom. V. f. 531.
 cc) Vid. hunc celebrem Rerum Germanicarum Exegeten Lib. II. Cap. XLVII
 dd) Lib. II. Cap. de Rer. inventor. VII. ee) in Epist. ff] Lib. XV. supplem.
 Chronic. ubi etiam in laudem Typograph. d. cujus autoris, non indicat, se-
 quentes versus habet:

*O felix nostris memoranda impressio seclis!
 Inventore nitet utraq; lingua Tuo.
 Desierat quasi totum quod fundis in orbem,
 Nunc parvo doctus quilibet esse potest.
 Omnes Te summis igitur nunc laudibus ornent,
 Te duce quando Ars hac mira reperta fuit.*

gg) Lib. XIV. Histor. Chin. qui quamvis Chinesibus tribuat inventionem, in
 Elogiis tamen sui quasi oblitus aliter sentit. hh) citat. à Mallinkroto Cap. II
 ii] Famosi nominis Politicus in Relat. suis Histor. kk] in suo Chronico. ll)
 in Amphitheatro jam cit. mm) in Cosmograph. nn] in Chronolog. U-
 nivers. oo) in Methodo Histor. Cap. VII. pp) de Imperio & Philosophiâ
 Gallorum. qq) in Catalog. Gloriæ mundi, part. II. Considerat. XXXIX.
 rr) loc. cit. ss) Regis Christianissimi quondam Medicus, in Vitâ & effig. Il-
 lustr. tt) in Opere de Illustribus German. Viris. uu) in Cæsar. German.
 sub Friderico III. vv) lib. III. Descriptionis Rheni. xx) In Hodoep. suo
 yy) Sveviæ decus, in Julio redivivo. zz) Lib. IV. Germano-Græc. Epigram.
 III. in Encomiâ Eleg de Typograph.
 bbb) in Tractatu de papyro. ccc) in Pandect. lib. XIII, Tit. ddd] in calce Ca-

talog. sui de Tantum in prima turma. In altera eminent Petrus Opmeerus, (ggg
 Illustr. scri- Abrahamus Bucholcerus, (bbb Henricus Spondanus, [iii Horatius
 ptis German. Thurfellinus (kkk Christophorus Helvicus (lll Henricus Salmuth,
 eee) in Epit. (mmm Guido Pancirollus (nnn Melchior Adamus (ooo Iulius
 Histor. ff) part. IV. Bulengerus, (ppp Ferreolus Loerius, [qqq Nicolaus Serarius,
 Chronici se- (rrr Georgius Draudius, (fff Gabriel Naudens, (ttt Ioh. Heid-
 lecti Germ. feldinus, (uuu Wilhelmus Dulichius, (vvvvv Petrus Mat-
 p. 633. theus, (xxx Autor Antiquitatum Britannicarum, (yyy Iohan-
 ggg] in Opere nes Serraus, (zzz Dionysius Petavius, (aaaa Iohannes de Col-
 Chronogr. le, (bbbb Iohannes Busens, (cccc Iohannes Iacobus Frisius, (dddd
 posthum. & denique Arnoldus Raysius, (eeee Contra hos omnes se sistere
 p. 703. non dubitant nunc ex parte Harlemensium sequentes: Agmen
 bbb) Chro- ducit Hadrianus Iunius (ffff sequitur Ludovicus Guicciardinus,
 nol. Ind. (gggg Autor additamentorum ad Guicciardinum, (hbbb Iaco-
 iii) felicissim- bus Middendorpius, (iiii Adrianus Romanus, (kkkk Valeri-
 Annalium us Andreas, (llll Franciscus Soverius, (mmmm Matthias Ova-
 Ecclesiastico- dus, (nnnn Aubertus Miraus, (oooo Laurentius Beyerlingius (pppp
 rum Epitoma- Petrus Montanus, [qqqq Thomas Lansius, (rrrr Simon Majolus
 Auctar. Chronol. ad (ssss Andreas Schottus, (tttt Martinus Zeillerus (uuuu P. Ber-
 An. 1441, tius

kkk) Lib. X. Epit Histor. III) in Theatr. Histor. p. 141. mmm) Polyhistor e-
 ruditissimus in aureolis suis ad Pancirolli Memorabilia Comment. ad Tit.
 jam citat. nnn) loc. modò allegato. ooo] in vitis Philosophorum German.
 de Johanne Fausto & Joh. Gutenbergio. ppp) Lib. V. Histor. sui temporis
 ad A. 1577. qqq) in Chron. Belg. ubi magis in Moguntinorum partes pro-
 pendit quam suorum. rrr] in de Rebus Moguntinensibus Lib. I. ubi Petrum
 Bertium refutandum sibi sumit. fff) in Discurs. Typographico, iii) què
 in peculiari scripto, Lauro Laurentiano dicto, Petr. Scriverium refutat. uuu)
 in Sphing Philos. Cap. XXV. quod agit de Scripturâ anigmaticâ. vv) in Chro-
 nico Hassiaco. xxx) in not ad 7. Decretal. lib. V. c. III. yyy) in Thom. Bu-
 scherio Archiepiscopo Cantuariensi p. 293. zzz) in Inventorio Histor. Franc.
 in Carolo VII. aaaa) in Rationario tempor. part. I. lib. IX. cap. IX. bbbb]
 in Theatro Imitatric. & imitabil. lib. VI. cap. III. cccc) in dedicatoria Abba-
 tis Trithemii. dddd) in Bibliothec. Philos. eeee) in Belg. Christianâ. fff]
 loc. jam cit. ggg] in Belgii descriptione, p. 182. hhhh) in iis. iiii) lib. I.
 cap. XXII. de Academiis. kkkk] in parvo Theatro urbium p. 27. ll) in Bel-
 gicorum urbium Nomenclatura. mmmm] in descriptione Provinciar. Bel-
 gicar. nnnn) Lib. IV. Geograph. Enarrat. Cap. XXXV. oooo) in Chron.
 Belgico. pppp) in Theatr. Tom. VII. qqqq) in descriptionibus suis, quas
 Hondius cum Atlante Mercat. excud. rrrr) loc. c. ssss) in dieb. Can. Colloq.
 XXIII. iii) in Epist. Dedic. Tom. I. rerum Hispan. uuuu) Itin. Germ. Cap.

tius, [vv Angelus Rocha, (xxxx Chronicum Coloniense, (yyyy Hermannus Hugo, (zzzz Franciscus Haraus, (aaaaa Iohannes de Lact, (bbbb Caspar Barlaus, (cccc Ioh. Henricus Alstedius, (ddddd Tandem Iohannes Isaacus Pontanus. (eeee Verum quid nobis negotii cum hisce militibus, &, cur pace jam factâ denuò classicum canimus? Statim abeamus; Solummodo hanc aciem instruximus, ut hac occasione, qui de Typographia scripserint, indicaremus & promisso supra facto satisfaceremus, Pugnent interea partes, quamdiu ipsis fuerit libitum! Nil obtinebunt.

CAPUT QUARTUM.
DE
INVENTIONIS TEM-
PORE.

Fundamentum.

Varia sententia de tempore inventionis. Peccant Scriptores in excessu & in defectu, dum illud definiunt. Nostra sententia superadditur. Dissidentium pars altera rejicitur, altera reconciliatur. Schultzius notatur. Conclusio.

Illustramentum.

§. I. Devenimus tandem in artis Typographicæ origine excutienda usque ad tempus, quo illa hanc lucem aspexit; Hoc si recte evolverimus, liberum tunc nobis erit, dissertatiunculæ huic ultimam manum imponere. Sed mare fluctuosum miseri petimus, dum illud suscipere nobis est animus, & decumanos dissensionum fluctus jam ante nos videmus. His enim hic annus, aliis alius placet, &, ut quisque vetustum librum nactus est, eum putat primum omnium excusum. Tritheimus, Aventinus & Cluverius [a] conspirant in A. M. CCCC. L. Thevetus cum Rocha & Iohanne de Colle sibi eligunt A. M. CCCC. XLII. Hedio & Stumpffius biennium superaddunt. Apianus ac Langius adhuc liberaliores

C 3

sunt: sunt cit.

XIV. p. 314.
vv) in Tab.
Geograph.
contr.
xxxx] in Bi-
blioth. Va-
ticanâ.
yyyy] in An.
1440.
zzzz] in de
primâ scri-
bendi origi-
ne Cap.
XXXIV.
aaaaa] in An-
nal. Brabant.
bbbb] in suâ
confœderati
Belgii Re-
publ. p. 58.
cccc] felicif-
simæ venæ
Poeta, in En-
com. Urb.
Batav.
ddddd] in En-
cycloped. lib.
XXX. sent. I.
de Typogr.
eeee] in Hist.
Dan. Lib. X.
pag. 612.

a) in Epir.
Histor. in A.
dict. Reliqui
supra jam
sunt cit.

sunt: Ille defendit M. CCCC. LII. Annum ; Hic verò M. CCCC. LIV. consentiente ipsi Callidio.

§. II. Nondum contradictiones omnes recitavimus. His omnibus *Iac. Philippus Bergomensis* suum præfert A. nimirum M. CCCC. LVIII. & huic & istis suum adhuc *Ramus*, A. videl. M. CCCC. LXVI. Hi peccare videntur in excessu ; Alii sequuntur, qui in defectu. *Boxhornius* [b civis alicuius meminit *Harlemensis*, qui in inscriptione *Laurentianæ* statuae ponit Ann. M. CCCC. XXX. *Scrivenerius* contra *Naudæum* scribens planè M. CCCC. XXVIII. uti ex hoc Chronographico patet versu:

*I, Naudæe, procul tua per mendacia crescens,
Non locus hic nugis, credule Galle, tuis.*

*Harlemense nemus doceat doceantq; Napeæ,
Et Fagutali numina sacra Iovi.*

*HIC fago eXs(VLptas LaVrentI CVspI De for Mas.
Et primum natos hic simul esse typos.*

Boxhornius denique ad ipsum descendit M. CCCC. XX. A. & Rabinicis utitur testimoniis. [c

b) loc. cit.
c) Ita sonant hæc: Svadet Rabbi Josephus, qui in Chron. suo exemplar omnium vetustissimum Venetiis excusum refert An. Judaico 5188. Christi verò A. M. CCCC. XXVIII. Vid. Boxh. loc. cit. Conferatur Confutatio Fab. Burdoniæ. p. 288. ex qua

§. III. In tantum discrepant Scriptores. Nostram sententiam, ut hic iterum dicamus non opus esset, quia eandem non ita pridè innuimus, ubi *Mantelinum* inventorem introduximus. Dicimus tamen: Placet nobis Annus M. CCCC. XL. ex fide jam facta. Et quid? plura suffragia habemus colligenda, quàm unquam speravimus. Nam suffragatur nobis circa hunc annum *VVimpelingius*, *Palmerius*, *Naucterus*, *Althamerus*, *Bucholzerus*, *Kleinsorgius*, d) *Calvisius*, *Petavius*, *Joh. Isaacius Pontanus*, *Haræus*, *Helvicus* & quam plurimi adhuc alii, quibus superaddere possumus præterea bigam Chronograph. versuum, quæ nobis in hoc etiam favet, licet non in inventore. e)

*Mira typis Libros ars qVas CeLerI eXClIat aCtV,
GVtenbergerI genlo est InVenta Iohannis.*

IV. Cupido quiescendi nos jam incescit, sed nondum quiescere licet ; contradictionibus tam multis circa inventionis hunc iste omne hausit. d) in Chron. Ecclesiast, VVestphal. M. S. e) citat hos versiculos in suâ *Polit. Schönbornerus*.

hunc annum remedium adhuc est parandum. Nescio, ut deficientes prius curemus, an alio medio sanari possint Civis Harlemensis & Scriverius, quam ut falsitatem fundamenti ipsis objiciamus. Nam sine autore annum suum ponunt, & ipsemet Boxhornius in hoc ab ipsis recedit.

§. V. Dum Boxhornium nominamus, statim & ipsi prospiciemus, & quidem dicendo: Testimonium nos Rabbi Josephi accipere non posse, quia testes ipso digniores adessent & quia ipsemet se falsitatis reum constitueret vetustissimum illum librum non nominando.

§. VI. Excedentes, quos nunc accedimus, parvo remedio curabimus. Largimur cuilibet suum Annum lubentes, sed non inventionis, hic manet M. CCCC. XL. absque dubio, sed impressio- nis & perfectionis. Id quod remedium scribere ex Chronico Coloniensi didicimus. f) Notamus hic quasi in transitu, Schulzium illum Chronographum, qui in Anno illo, quem nos Typographicae inventioni consecravimus, dicit g) Heidelbergae fuisse inven- tam talem inscriptionem:

Hans von Laudebach ist mein Nahm /
Die ersten Bücher druckt ich zu Rom /
Bitt für mein Seel / Gott giebt dir Lohn.

Si hujus repperitionis relatio vera esset, ingens nobis facesseret ne- gotium in anno inventionis Typographicae tutando: sed per er- rorem ita dicit Schulzius: quocumque modo in eum devenerit, nam Nath. Chytræus h) hunc Laudebachium demum An. M. D. XIV. die 3. Stephani mortuum narrat & in vestibulo Auditorii Theologici, quod est hodie Collegium Sapientiae, ibidem mor- tem ejus notatam expressis his verbis indicat: Starb 1514. auff S. Stephan. Sic originem nos invenisse Typographiae putamus, utinam etiam L. B. Tuum favorem! Sed meliora speramus & ro- gamus exinde, ut, si forsitan cessitantes nos offenderit, ex favore il- lo haud in malam partem velit interpretari. Non enim nostram gloriam quaesivimus hoc ausu, sed solius Dei, cui etiam hic reddi- mus, cum Brandio i) dicentes:

Gratia Divis primum, mox impressoribus aequa
Gratia: quorum opera haec prima reperta via est.

g) in Chronico p. 86. h) in deliciis variorum in Europ. Itinerar. p. 400.
i) in Epigrammate in Typographiam.

f) ubi ita le-
gitur: Ind dat
is gesiecht by
den Jatre uns
Heeren 1440
Ind van der
Jyt an/bis
men schreve
50. Ward
undersocht
die Kunst /ind
wat daerzo ge-
hoert. Item
alibi: Dat
beginne der
Vorskunst ist
vill meyster-
licher und sub-
tilcher von rē
und te lenger
de mere künst-
licher wurden.
Conf. Rivi-
num & Mün-
sterum.

7

Ad literatiss. Dn. Respondentem.

Impresso celebres praelum sermone: sed illud
Crede simul nomen jam celebrare Tuum.

M. Valent. Alberti, Prof. P.

& h. r. Acad. Rector.

Chalcographorum ortus referas, doctissime
STARCKI,

Quodq; minor nostra Sinica terra, doces,
Assere porro decus Germanis, assere, terris:

Digna dabunt ipsi praemia Chalcographi,

Properabat

L. Frid. Rappolt

Prof. Publ.

Ornatissimo & Prestanti

JUVENI,

DN. PETRO STARCKIO

Auditori suo industrio

Et

Amico non vulgariter dilecto

Primam aciem in Campo Philosophico
subeunti.

Mulsarum in castris qui pugnat FORTITER, istum
Ex merito semper magna brabea decent,
Pugnas ut cupio, pugnas ut postulat ipsum
NOMEN. Perge, aderunt pulchra brabea, TIBI.

Hec ex animo precatur

PRÆSES.

Leipzig, Diss.; 1666-67

ULB Halle 3
004 792 742

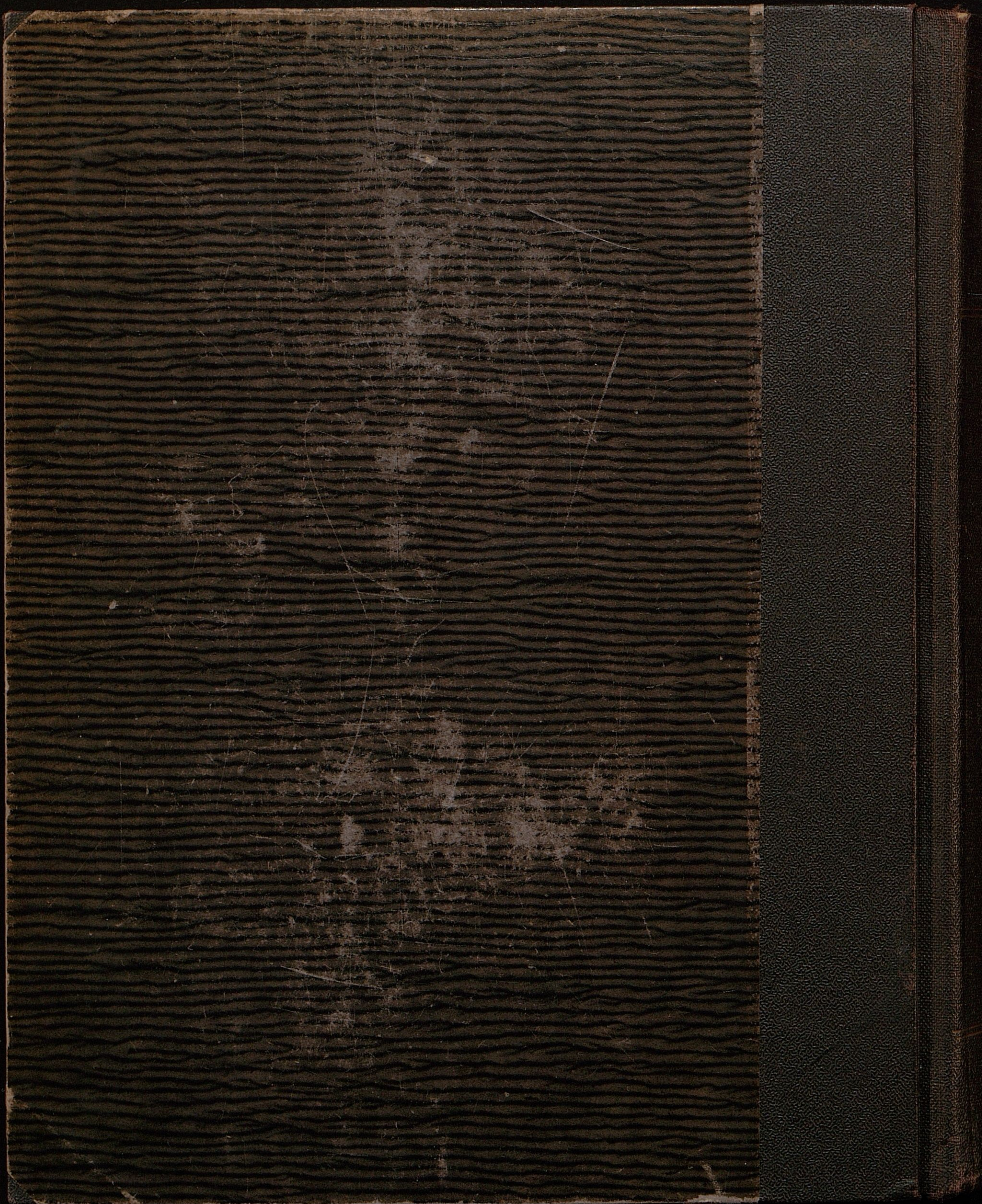

f
sb.

Einband beschädigt

V317

Vol IX. n. 13.

1666, 12
3
19

a-50.

JESU SUCCURRENTE
ET
INCLUTO PHILOSOPHORUM ORDINE,
IN ILLUSTRITILIE TO,
BENIVOLE CONCEDENTE,

DE
ORTU
TYPOGRAPHIÆ,

SUB PRÆSIDIO
CLARISSIMI ET PEREXIMI
DN. M. JOHANNIS STOHRII,
ABLASSENSIS MISNICI, SS. THEOL. CUL-
TORIS ET ALUMN. ELECTOR.
FAUTORIS SUI AC SUORUM STUDIORUM
PROMOTORIS OBSERVANDI PLURIMUM,
SOLENNITER DISPUTABIT

PETRUS SPANCKE/ TAUBENHEIM.
MISN. PHIL. BAC. ET AL. EL.
AD IX. KAL. NOV.
ANNO A PARTU VIRGINIS
M DC LXVI.
H. L. Q. C.

E TYPOGRAPHIA COLERIANA.

3

